

הניתוח והסיכום ממערכי השיעור לספור הקצר.

כתב וערך: המורה אלי פררה

התלמיד / פרימו לוי

כמו הרבה מסיפורים העוסקים בשואה, גם ספור זה לקוח מאותם חוויות של יחידים המספרים על כושר ההישרדות של אסירי המחנות. כאן הסיפור מתרחש במחנות אושוויץ ובירקנאו. המספר מעביר את המסר של הסיפור והוא ההתחנכות, "חינוכו" של אסיר הונגרי בשם באנדי לדעת איך לשרוד במחנה המוות למרות כל הקשיים, למרות המוות המרחף על כל אחד משוכני המחנה בשל טעות או פעולה או מעשה כלשהם, ולו הקטנה ביותר, שאינה עונה לדרישות מפקדי המחנה.

האקספוזיציה: (תצוגה, היצג)

מקום ההתרחשות: מחנה אושוויץ-בירקנאו.

זמן ההתרחשות: כשמגיע קבוצת אסירים הונגריים למחנה, והמספר נפגש לראשונה עם באנדי. הגיבור הראשי: באנדי. אסיר הונגרי. המספר הוא אחד מאסירי איטליה, יהודי, הפוגש את גיבור הספור, באנדי. הוא תמים כלשהו, חי על פי הנורמות המקובלות עליו לפני הגיעו למחנה. נורמות של יושר אישי, תמימות ואולי מתוך חוסר ידיעה לסבל, לעבודה קשה ולרעב, עדיין מחזיק בנורמות האלה עד המשבר, ועד שהבין ו"התחנך" בהתאם; איך לדעת לחיות ולשרוד בתנאים קשים ומסוכנים במחנה המוות. הוא השתייך לקבוצת אסירים הונגריים שהגיעו למחנה, חלקם איכרים ופועלים שעבודה קשה, סבל ורעב היו מנת חלקם כל חייהם, ולכן הסתגלותם לתנאי המחנה הייתה חלקה יותר, לעומת אנשי העיר הגדולה, כמו באנדי, שעורם הצח, השכלתם ואידיעה ברורה מהי עבודה, מהו סבל פיזי ומהו רעב, שבבילם חיי המחנה היו טראומטיים.

המניע והסיבה להתרחשות: "חינוכו" של באנדי על ידי המספר: לדעת איך לחיות ולשרוד המחנה המוות. באנדי השתייך לאותה קבוצת הונגרים, משכילים ובעלי נורמות וערכים, שאם היה צריך לחיות ולתפקד על פיהם, לא היה שורד את המחנה. הוא נעצר על ידי המשטרה הגרמנית בעקבות פעילותו הפוליטית. הוא עדיין החזיק באידיאות והרעיונות ההומאניים, בערכים ובנורמות של יושר אישי ונאמנות לערכיו. המספר לוקח על עצמו את חינוכו של באנדי. המספר מנסה להבהיר לו, שכדי לשרוד במחנה, הכול מותר: לשקר, לרמות לגנוב (בעיקר אוכל) אך ולשמור על צלם אנוש בו-זמנית. לא להגיב באופן ילדותי על פגיעה והשפלה, כפי שבאנדי עשה כאשר סיפר בגאווה כלשהי על כך שאילצוהו להלך יחף על אבני החצץ שעל מסילת הברזל ועמד במשימה. לא רק שהוא לא נרעש מההשפלה והסבל, הוא מספר זאת כמעשה הרואי ילדותי, למשל: המספר מורה לו שכדי לשרוד מותר גם להפחית את כמות הלבנים שעליהם היה לשאת על אלונקה, וכך להפחית מעט מהסבל והעינוי שלהם בעבודה הקשה שאילצו אותם הגרמנים לעשות וכך לרמות את הגרמנים. באנדי "לא מבין" את זה. הוא מסרב לשנות את ערכיו גם על חשבון הישרדותו שלו. "הוא לא היה תלמיד טוב"..." כך אומר המספר.

השיא: כאשר המספר עושה מעשה שלא ייעשה במחנה: לגלות סודות. כל "סוד" כזה יכול להביא לאסון, למעצר ואפילו למוות, כי במלאכת ההישרדות האנשים במחנה היו מלשינים זה על זה כדי להשיג טובות הנאה כלשהם, וכך למדו לשרוד אפילו על חשבונם של אסירים אחרים, לבגוד בהם, "באחיהם" לסבל ולעינויים.

המספר מגלה לבאנדי כי הוא קיבל מכתב מאימו, שהסתתרה באיטליה וחיה. המכתב ממנה הוברח למחנה. מעשה חמור ביותר שיכל להביא להסגרתה של האם או אפילו למותו שלו. הוא עושה זאת כאשר עבדו ביחד בניקוי בור השופכין, ובתחתית הבור כשהם יחד לבדם הוא שובר את הטאבו השמור ביותר במחנה: לגלות סוד כשלהוא, אפילו הקטן ביותר למישהו מאנשי המחנה. בזה ניתן הסימן כי המספר ובאנדי יצרו קשר אמיץ של אמון הדדי, למרות שמבחינתו של המספר, האימון הזה הוא בעירבון מוגבל... כשהוא יודע שבאנדי, עדיין לא "התחנך" לגמרי, ולא ספג את נורמות ההישרדות.

הפואנטה: אט, אט החיים במחנה חדרו להכרתו של באנדי והם אילצו אותו להבין ולפעול בהתאם לכללי הנורמות של "מלאכת ההישרדות". הוא מגלה למספר על גניבתו הראשונה. הוא העז לגנוב אוכל, הוא גנב צנונית!...

כדי לחיות במחנה, כל הערכים והנורמות מתגמדים ומתגמשים והופכים טפלים, כשהעיקר הוא החיים, לחיות, לשרוד. זהו נקודת החוד בספור – הפואנטה: שינוי והגמשה של ערכיו של באנדי לכדי התאמתם לערכי החיים וההישרדות במחנה. באנדי "התחנך" בסופו של דבר, הוא מגלה את סודו למספר, כלומר מגיב באימון על אמונו של המספר בו, כאשר גילה לו את סודו על המכתב מאימו, ובאנדי משיב לו באמון הדדי על גניבת הצנונית. לפי תיאורו של המספר, באנדי עושה זאת בתחושה קשה של מעילה. הוא אינו שלם עם המעשה, ו"מסמיק עד שורשי אפוי" ובאמירה מתריסה והכרת תודה הוא פולט כלפי המספר: "למדתי. זה בשבילך: הדבר הראשון שגנבתי" ומגיש לו את הצנונית כהכרת תודה.

המסר החברתי: ערכי החברה האנושית וערכים אחרים של האדם הנאור, המשכיל וההומאני, הופכים ומתגמשים בהתאם לתנאי החיים של האדם במסגרת כל כך לוחצת ומסוכנת כמו החיים במחנה ריכוז, שם הנורמות הרגילות מתגמדות ומתגמשות, כשהעיקר הוא יצר-החיים וההישרדות. יש אמרה ידועה ביהדות האומרת: "אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו" כלומר: אין אתה יכול לשפוט את מעשיהם והתנהגותם של אחרים עד שאתה מתנסה ועומד באותם תנאים וקשיים בו עמד זולתך. לדעתי זהו המסר והרעיון המרכזי בספור.